

Poligrāfa pārbaudes Latvijas juridiskajā praksē

Uldis Miķelsons

*Deceptis non decipientibus, jura subveniunt*¹

Latvijā poligrāfs pētnieciskiem mērķiem tika nedaudz lietots vēl pirms neatkarības atjaunošanas – Rīgā *Alkšņa vārdā nosauktās Kara lidotāju skolā* bija bezkontakta poligrāfs, kādus PSRS izstrādāja lidotāju organisma fizioloģiskā stāvokļa kontrolei. Šī aparatūra tika aizvesta, kad Kara lidotāju skola atstāja Latviju.

Arī Latvijas Universitātes Bioloģijas fakultātē Cilvēku un dzīvnieku fizioloģijas katedrā jau diezgan ilgu laiku ir poligrāfs, kas tiek lietots pētījumos par cilvēka organisma fizioloģiskajiem procesiem, kā arī studentu apmācībai.²

Bez tam, Latvijā PSRS laikā bija veikti pētījumi poligrāfa lietošanas jomā paaugstinātas slepenības režīma pētnieciskos institūtos. Kā autoru informēja šādus pētījumus veikusī speciāliste, uz šo pētījumu pamata pēc neatkarības atjaunošanas Latvijā izstrādāta bioloģiskās atgriezeniskās saiknes (*bio-feedback*) metodika, kuru līdz ar elektroencefalogrāfiju pielieto pacientu fizioloģisko procesu noviržu diagnosticēšanai un koriģēšanai.

1995. gadā kāds no Latvijas emigrējis ASV uzņēmējs Latvijas Valsts policijas Galvenajai kriminālpolicijas pārvaldei uz laiku iedeva firmas *Axciton Co.* ražotu modernu poligrāfu, lai dotu iespēju policijas vadībai novērtēt tā priekšrocības. Tad laikrakstā «Likuma Vārdā» tika ievietots sludinājums, ka Valsts policija aicina kļūt par poligrāfa speciālistu cilvēku ar augstāko juridisko izglītību, izmeklēšanas praksi un angļu valodas zināšanām. Tomēr tad vēl neviens nepieteicās, līdz ar ko 1996. gada beigās aparatūra tika atdota atpakaļ.

1996. gada sākumā Latvijas Policijas akadēmijas (LPA) Kriminālistikas katedrā pieredzes apmaiņā bija ieradies Igaunijas Nacionālās drošības akadēmijas Kriminālistikas katedras vadītājs, profesors, *Dr.psychol. J. Huiks (Jaan Huik)*, kurš ASV ir izgājis speciālu apmācību atbilstīgi *Amerikas poligrāfa asociācijas* metodikai un ieguvis tiesības veikt šādas pārbaudes, kā arī veikt jaunu poligrāfa ekspertu apmācību. LPA un Valsts policija nosūtīja uz Igaunijas Nacionālās drošības akadēmiju divus cilvēkus, kuri atbilda J.Huika norādītajiem kritērijiem – uz poligrāfa eksperta kvalifikācijas kursiem. Pēc kursa apguves un pārbaudījumu nokārtošanas 1996. gada 20. jūnijā šie cilvēki saņēma sertifikātu poligrāfa pārbaudīšanu veikšanai. Šajosursos poligrāfa pārbaudīšanu metodika tika apgūta uz datorizēta

1 Lat.: Likums palīdz tiem, kuri ir maldināti, bet ne tiem, kuri maldina

2 Poligrāfu dažādi tehniskie modeļi tiek plaši lietoti gan zinātniskos pētījumos un praktiskā darbā psihofizioloģijā, neirofizioloģijā, medicīnā un citās jomās.

poligrāfa bāzes, kas tajā laikā bija Valsts policijas rīcībā.

Tomēr līdz 1998. gadam poligrāfa pārbaudes tiesībsargājošo iestāžu darbā Latvijā vēl netika veiktas.

Bez tam var piebilst, ka 1993. – 1995. gadā privātais pētniecības centrs AVK, kuru izveidoja Latvijas Zinātņu akadēmijas Bioloģijas institūta vadošais pētnieks, *Dr.biol.* Aleksandrs Kolodinskis, sadarbībā ar Latvijas Eksperimentālās un klīniskās medicīnas institūta Neurofizioloģijas laboratorijas speciālistu, *Dr.biol.* Dmitrijs Širjajevu, tirgus – orientēta pētījuma ietvaros veica psiholoģiskās un fizioloģiskās diagnostikas sistēmas *Polytest / PC V.2.0* izstrādi. Šī sistēma ietver sensorus ar cilvēka organisma atsevišķu fizioloģisko procesu, kā arī motoriskas reakcijas (pogas nospiešanas) ātruma fiksācijai, kas ar analogā pārveidotāja palīdzību savienoti ar datoru ar speciālu programmatūru. Šī sistēma paradzēta galvenokārt cilvēka fizioloģisko un psihisko procesu noviržu konstatēšanai un koriģēšanai, taču minētie pētnieki to bija paredzējuši lietot arī kā «melu detektoru». Saskaņā ar D. Širjajeva publikācijām laikrakstos, viņš šo aparatūru arī vairākkārt lietojis pārbaudei, lai noteiktu personu atbildību patiesīgumu.³

Pēc LPA Kriminālistikas katedras vadības lūguma A. Kolodinskis 1997. gadā sagatavoja projektu pētījumam par poligrāfa lietošanas iespējām Latvijas tiesībsargājošo iestāžu darbā, taču šajā projektā bija paredzētas nesamērīgi dārgas izmaksas eksperimentālā «melu detektora» modeļa izstrādei, kaut gan faktiski tāds jau bija izstrādāts, un tas pēc savām iespējām nebija pielīdzināms standarta poligrāfiem. Sakarā ar to LPA vadība pieņēma lēmumu apzināt iespējas iegādāties modernu, kādā no pasaulē šajā jomā vadošajām firmām ražotu poligrāfu.

Deviņdesmito gadu beigās Latvijas tiesībsargājošo iestāžu darbinieku un juristu sabiedrībā bija neskaidrs viedoklis par poligrāfa lietošanas iespēju. Tāpēc sākotnēji tika veikta dažādu tiesībsargājošo iestāžu pārstāvju viedokļa apzināšana, bet vēlāk, 1997. – 1998. gadā veiktā pētījuma noslēgumā tika organizēti speciāli semināri diskusijām ar pārstāvjiem no dažādām tiesību aizsardzības iestādēm.

Piemēram, Latvijas Republikas Ģenerālprokuratūras virsprokurors Ēriks Zvejnieks, Organizēto un ekonomisko noziegumu izmeklēšanas prokuratūras virsprokureore Dagmāra Ušča un LR Zvērināto advokātu kolēģijas priekšsēdētāja vietniece Vija Jākabsone jau tad nenoliedza poligrāfa lietošanu, vienīgi ar nosacījumu, ka noziegumu izmeklēšanā tā tiek

3 Par to autors vēlas norādīt, ka, vērtējot viņa paša sniegto informāciju, diemžēl, D. Širjajevs veic šīs pārbaudes atbildību patiesīguma noteikšanai pēc pilnīgi neadekvātas, psiholoģiskajām likumsakarībām neatbilstošas metodikas, līdz ar ko viņa veiktajās pārbaudēs iegūto rezultātu ticamība ir ļoti apšaubāma. Bez tam, viņa lietotā aparatūra nedod iespēju saglabāt datus atkārtotai izpētei, kas ir obligāts kriminālprocesa un civilprocesa normu nosacījums. Arī šādām pārbaudēm saistošajiem juridiskajiem aspektiem viņi vispār nepievērš uzmanību.

veikta tikai ekspertīzes formā, kuru veic kvalificēts eksperts un kuras rezultātiem, tāpat kā jebkuriem citiem pierādījumiem kriminālprocesā, nebūtu iepriekš noteikta spēka, kas saistītu procesa virzītāju. Minētās amatpersonas norādīja, ka Latvijas Kriminālprocesa kodekss neaizliedz šādu ekspertīzi, turklāt tās rezultāti dažkārt varētu būt pat ļoti vērtīgi izmeklēšanā. Bez tam ļoti vērtīga poligrāfa lietošana būtu arī policijas darbinieku profesionālajai atlasei. Visas intervētās personas bija vienprātis, ka attiecībā uz poligrāfa lietošanu Latvijā būtu vēlams veikt speciālu pētījumu.

Bez viņiem tika intervēti arī Drošības policijas priekšnieka v.i. Guntis Rutkis, Robežsardzes Galvenās pārvaldes Informācijas analītiskā dienesta priekšnieks Gunārs Kalniņš, Interpol Latvijas Nacionālā biroja priekšnieks Juris Jasinkevičs, Latvijas Universitātes Kriminālistikas katedras vadītājs, emeritētais profesors, *Dr.hab.iur.* Reinhard Dombrovskis, Valsts policijas Izziņas pārvaldes priekšnieks Jānis Zalpēteris, Valsts policijas Galvenās kriminālpolicijas pārvaldes priekšnieks Artūrs Blonskis u.c.

Visi praktiskie darbinieki bija vienprātis par poligrāfa lietošanas nepieciešamību un iespējamību, tajā skaitā to, ka šādas ekspertīzes rezultāti var būt izmantoti kā pierādījumi. Vienlaikus viņi arī norādīja uz nepieciešamību turpināt šo pārbaūžu teorētisko un juridisko jautājumu izpēti.

Savukārt profesors emeritus, *Dr.hab.iur.* Reinhard Dombrovskis izteica viedokli, ka pārbaudes ar poligrāfu Latvijā varētu veikt, taču vienīgi kā operatīvās darbības pasākumu, un to rezultātiem nevar būt pierādījuma nozīme.

Nolūkā nodrošināt pietiekami efektīvu poligrāfa lietošanas prakses ieviešanu tiesībsargājošo iestāžu darbā, Latvijas policijas akadēmija, saskaņā ar Valsts policijas Galvenās Kriminālpolicijas pārvaldes pasūtījumu, saņemot Izglītības un Zinātnes ministrijas finansējumu, 1997. – 1998. gadā veica zinātnisku pētījumu «Poligrāfa lietošanas iespējas Latvijā». Šim pētījumam tika izvirzīti šādi jautājumi:

1. Kādu uzdevumu risināšanai ārvalstīs tiek lietots poligrāfs?
2. Kā poligrāfa lietošana ir reglamentēta ārvalstu normatīvajā reglamentācijā?
3. Kāda ir poligrāfa lietošanas faktiskā efektivitāte un rezultātu precizitāte, saskaņā ar ārvalstīs veiktiem zinātniskiem pētījumiem un ekspertīžu praksi, kā arī saskaņā ar Latvijas speciālistu pētījumiem?
4. Kāds ir šīs iekārtas lietošanas teorētiskais un metodoloģiskais pamats?
5. Kādu uzdevumu risināšanai Latvijā būtu lietderīgi lietot poligrāfu?
6. Kādas var būt poligrāfa lietošanas īpatnības dažādu Latvijas tiesību aizsardzības iestāžu praksē?
7. Vai vajadzīgas un, ja vajadzīgas, tad tieši kādas izmaiņas jāizdara normatīvajā

reglamentācijā poligrāfa lietošanai? (Sagatavojot to projektus.)

8. Kādi tehniskie un organizatoriskie pasākumi vajadzīgi poligrāfa pārbaužu ieviešanai Latvijas tiesību aizsardzības iestāžu praksē?
9. Poligrāfa lietošanas Latvijā konceptuālais juridiskais un praktiskais modelis.
10. Metodiku apraksts poligrāfa lietošanai Latvijā dažādu uzdevumu risināšanai.

Pētījumā tika iesaistīti speciālisti psiholoģijā, psihiatrijā un psihofizioloģijā, kā arī dažādu tiesībsargājošo institūciju pārstāvji, ar Interpol starpniecību notika sarakste un arī klātienē tika veiktas intervijas ar vairāku ārvalstu (t.sk. ASV, Kanādas, Polijas, Zviedrijas, Dānijas, Dienvidāfrikas, Krievijas, Lietuvas, Igaunijas, Izraēlas, Japānas) tiesībsargājošo iestāžu pārstāvjiem, tika apzināts plašs speciālās informācijas klāsts gan no ASV Kongresa bibliotēkas, gan Internet resursiem, Latvijas policijas akadēmijā tika veiktas⁴ praktisku eksperimentu sērijas (lietojot gan firmas *CCS Communication Control, Inc.* ražoto *balss stresa analizatoru* 12B, gan arī firmas *Lafayette Instrument, Inc.* ražoto poligrāfu LX-3000W ar papildus muskuļu aktivitātes sensoru (modelis 76872AS)). Pētījuma ietvaros tika veikts arī komandējums uz Izraēlas Policijas Ekspertīžu centra Poligrāfa ekspertīžu laboratoriju.

Pētījuma gaitā izziņātie teorētiskie, metodiskie, juridiskie un praktiskie aspekti tika novērtēti gan psiholoģijas, psihiatrijas un psihofizioloģijas speciālistu zinātniskajās ekspertīzēs, gan dažādu tiesībsargājošo iestāžu pārstāvju diskusijā zinātniski praktiskā seminārā LPA, gan tieši šim jautājumam organizētā seminārā Ģenerālprokuratūrā un dienesta sanāsmē Valsts policijā. Iegūstot visu praktizējošo juristu pozitīvu novērtējumu, šā pētījuma rezultāti jau tika aprobēti praksē, un 1998. gadā Latvijā tika uzsāktas poligrāfa pārbaudes operatīvās darbības procesā un poligrāfa ekspertīzes kriminālprocesā.

Arī turpmāk par šiem jautājumiem autors nolasīja vairākus referātus gan LPA, gan Aizsardzības ministrijas organizētās zinātniskās konferencēs, arī ārvalstu konferencēs, kā arī vairākkārt lasīja referātus ikgadējā izstādē «Drošība» un publicēja virkni rakstus juridiska rakstura periodiskos izdevumos.

1999. gadā Valsts policijā notikušajā dienesta sanāsmē tika izskatīts LPA priekšlikums izveidot poligrāfa ekspertīžu laboratoriju uz LPA bāzes. Toreizējais Valsts policijas Ekspertīžu biroja priekšnieka vietnieks A. Evarsons vēlējās šādu laboratoriju izveidot Ekspertīžu birojā, taču, diemžēl, galarezultātā to neizdarīja, vienlaikus tomēr atņemot iespēju to izveidot Latvijas Policijas akadēmijā. Šāda apstākļa dēļ Latvijā poligrāfa ekspertīzes vēl aizvien tiek veiktas vienīgi uz ekspertu brīvprātīgas iniciatīvas pamata, bez pietiekama organizatoriskā nodrošinājuma.

Kopš 1998. gada Latvijā veiktas jau vairāk nekā 230 poligrāfa pārbaudes, tajā skaitā

4 Šos eksperimentus un arī lielāko daļu no pārējiem šā pētījuma uzdevumiem veica šā darba autors

vairāk nekā 180 šādas ekspertīzes kriminālprocesā – pēc prokuroru, policijas amatpersonu vai tiesas nolēmumiem krimināllietās. Bez tam Latvijā tiek veiktas arī neprocesuālas poligrāfa pārbaudes – gan operatīvās darbības procesā, gan arī privātā jomā. Kaut arī kopumā veikto poligrāfa pārbaudžu skaits nav liels, tomēr jāņem vērā, ka tās visas veicis tikai viens eksperts, kuram to veikšana nav pamatdarbs.

Lielākā daļa poligrāfa ekspertīžu veiktas slepkavību, izvarošanu, bērnu seksuālas izmantošanas, laupīšanu vai zādzību lietās, taču šādas ekspertīzes veiktas arī cita rakstura noziedzīgu nodarījumu izmeklēšanā, tajā skaitā izspiešanas, krāpšanas, dokumentu viltošanas, spridzināšanas (lieta ierosināta par terorismu), ļaunprātīgas dedzināšanas, ceļu satiksmes negadījumiem, nelikumīgas brīvības atņemšanas, piesavināšanās, patvaļīgas meža ciršanas, huligānisma lietās u.c.

Līdz šim veikta arī viena ekspertīze civilprocesā, lai noskaidrotu, vai persona atbild patiesīgi, noliedzot parakstīšanos uz noteiktiem dokumentiem (sk. 6.3. nodaļā).

Atsevišķas privātā jomā veiktās pārbaudes visas bijušas materiālo vērtību zādzības vai, retāk, laupīšanas gadījumos, kad uzņēmuma vadība bija vērsusies policijā, taču ierosinātajā krimināllietā nebija iegūti jebkādi pierādījumi, kas dotu iespēju noskaidrot vainīgo, savukārt pati policija bija atteikusies noteikt poligrāfa ekspertīzi, jo nevēlējās to apmaksāt.

Piemēram, tāda poligrāfa pārbaude tika veikta saskaņā ar uzņēmuma līgumu, kas bija noslēgts ar A/S «SEB Latvijas Unibanka» Valdes priekšsēdētāju – krimināllietā par laupīšanas naktī uz 8.02.2004. tās Vecrīgas filiālē Vaļņu ielā 11, kad tika nolaupti apt. 112 tūkstoši latu. Ekspertīzes galarezultātā sagatavotais atzinums tika pievienots krimināllietai.

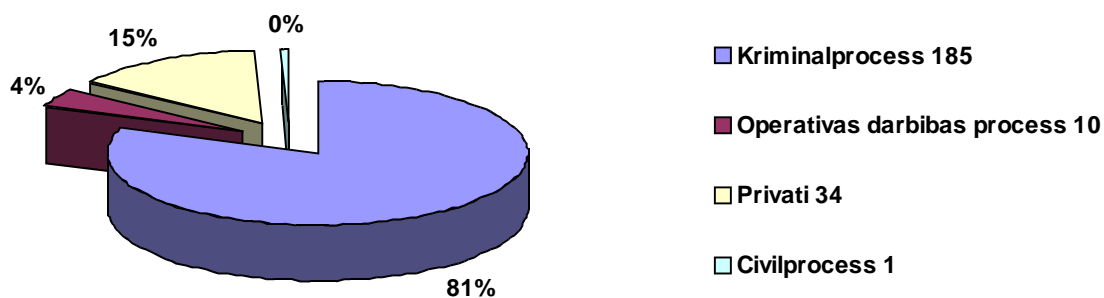
Diemžēl, policija tomēr neņēma vērā šajā ekspertīzē izdarītos kategoriskas formas secinājumus (kuri, starp citu, sakrita arī ar fonoskopiskās ekspertīzes atzinumu šajā lietā un vairākiem netiešiem pierādījumiem), jo noticēja aizdomās turētajam. Tikai pēc vairāk nekā gada, saņemot informāciju no Vācijas, kur saistībā ar Vācijas banku laupīšanu izmeklēšanu bija atklājuši arī šo Unibankas laupīšanu, policija 29.07.2005. aizturēja Unibankas laupītājus, un tad apstiprinājās, ka veiktajā poligrāfa pārbaudē izdarītie secinājumi bijuši pareizi, un ja tie būtu ņemti vērā, šī krimināllieta būtu atklāta jau drīz pēc nozieguma.

Kopš 2001. gada Latvijā poligrāfa pārbaudes vienmēr tiek veiktas tikai kompleksi ar psiholoģisko diagnosticēšanu kā kompleksā psiholoģiskā – poligrāfa ekspertīze. Tas būtiski paaugstina šās ekspertīzes efektivitāti, ticamību un validitāti. Šādu praksi autors ievieša pēc iepazīšanās starptautiskā konferencē ar Krievijas Krasnodaras apgabala Iekšlietu pārvaldes

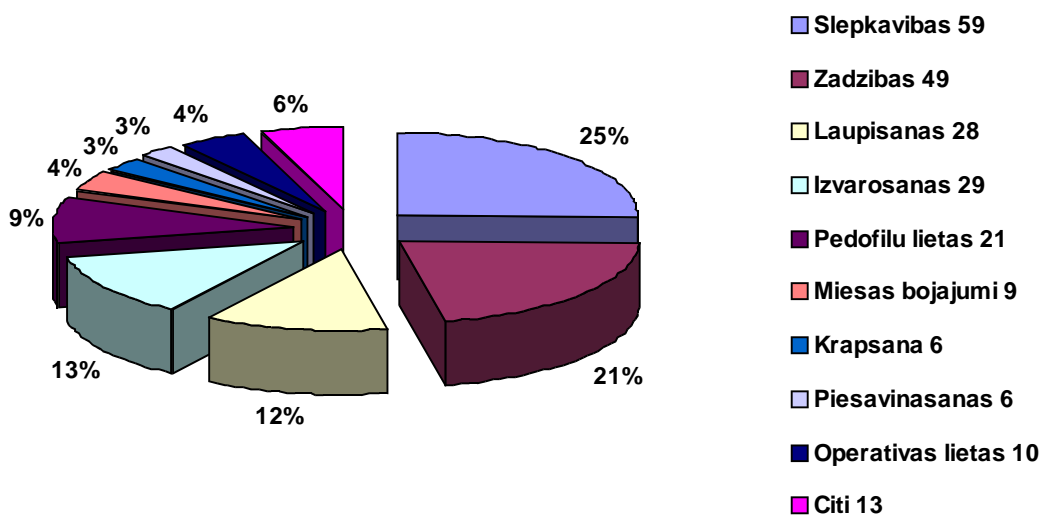
pieredzi,⁵ kuru pārņēmuši arī Ukrainas un vēl dažu valstu eksperti.

Par Latvijā līdz 2005. gada novembrim veiktajām poligrāfa pārbaudēm var norādīt šādu apkopojumu:

I Poligrāfa pārbaudes veikšanas joma

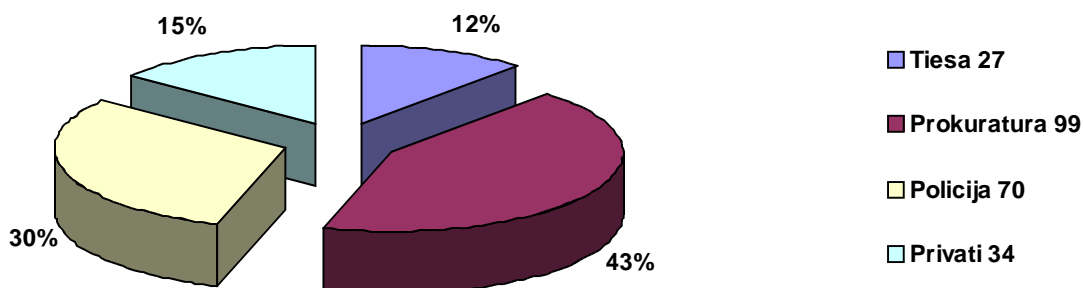

II Pārbaudāmie apstākļi

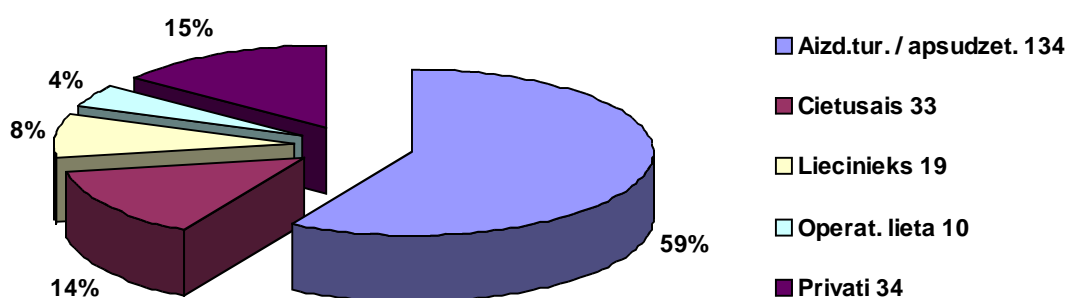

5 Krievijas Krasnodaras apgabala Iekšlietu pārvaldē veikti ļoti nozīmīgi zinātniski pētījumi šajā jomā (tos veica Krievijas pirmā poligrāfa un arī pirmā datorizētā poligrāfa izstrādātāja, akadēmiķa V. A. Varlamova vadībā), izstrādājot ne vien pasaulē konkurētspējīgus poligrāfa modeļus, bet arī efektīvas metodikas, kuras aprobētas arī daudzās terorisma lietās, kas izmeklētas Krasnodarā un Čečenijā (Ičkerijā).

III Pārbaudes noteicējs⁶

V Pārbaudāmā statuss⁷

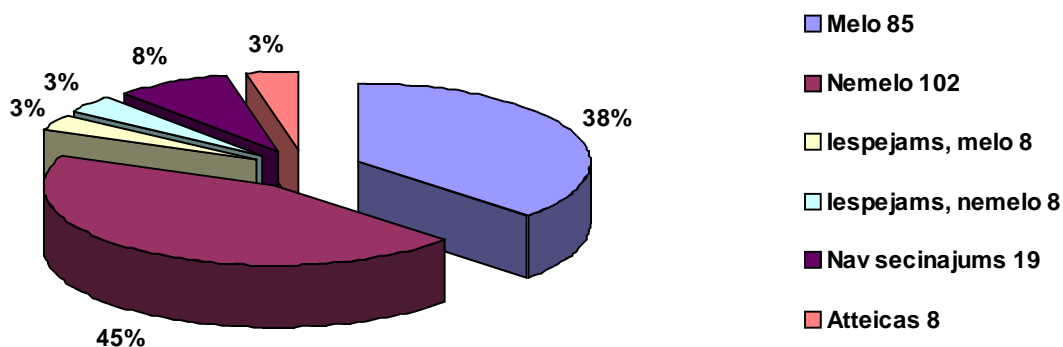

6 Te var piebilst, ka pēdējos gados lielākajā daļā gadījumu šīs ekspertīzes noteikuši prokurori un tiesa

7 Te nav atsevišķi nošķirti aizdomās turētie un apsūdzētie, jo, pēc autora domām, tas nav būtiski šādam apkopojumam. Īpaši ievērojot dažus gadījumus, kad policijas izziņas izdarītājam poligrāfa ekspertīzes noteikšanu aizdomās turētajam ierosinājis prokurors, pirms pieņemt attiecīgo krimināllietu savā tiesvedībā – lai pārlicinātos par to, ka lietā ir pietiekami pierādījumi kriminālvajāšanai.

Jānorāda vēl, ka dažos gadījumos arī liecinieka statusā pārbaudītā persona iepriekš vai vēlāk lietā ieguvusi aizdomās turētā vai apsūdzētā statusu.

IV Secinājuma veids⁸

Poligrāfs kā tehniska aparātūra ir kombinācija no vairākām ierīcēm,⁹ kas ar jutīgiem sensoriem reģistrē organisma fizioloģiskos procesus un to izmaiņas, sinhroni fiksējot tos grafisku līkņu jeb poligrammu formā, vienlaikus ar atzīmēm par laiku, kad uzdoti noteikti jautājumi un gad sniegtas atbildes (atzīmējot arī katra jautājuma un atbildes veidu). Var būt atzīmēts arī brīdi, kad konstatēts kaut kāds artefakts pārbaudes laikā.

Latvijā poligrāfa pārbaudēm tiek lietots firmas *Lafayette Instrument, Inc.* ražotais datorizēts¹⁰ poligrāfu LX-3000W ar papildus muskuļu aktivitātes sensoru (modelis 76872AS). Tas sastāv no diviem sensoriem elpošanas ritmu fiksēšanai, sensora ādas elektrogalvaniskās reakcijas fiksēšanai un sensora asinsspiediena / pulsa fiksēšanai.¹¹ Papildus tam tiek lietots arī sensors muskuļu aktivitātes (kustību un tremora) reģistrēšanai – neliels seismogrāfs, kas novietots uz metāla plāksnes, tiek palikts zem krēsla kājām, uz kura sēž pārbaudāmā persona. Visi reģistrētie signāli elektroniskā formā tiek fiksēti datora atmiņā

8 Autors savas ekspertu prakses sākumā dažreiz izdarīja arī varbūtējas nozīmes secinājumus, ja nebija iegūti pietiekami izteikti dati, atbilstīgi tam, kā tas ir pieņemts Krievijas un dažkārt arī Izraēlas praksē. Tomēr šādu secinājumu nozīme lietas apstākļu noskaidrošanai ir apšaubāma, tāpēc pēdējos gados vienmēr, ja nav iegūti pietiekami izteikti dati un tos neizdodas iegūt ar papildus pārbaudēm, pielietojot vēl citas metodikas, ekspertizpētes galarezultātā tiek izdarīts secinājums par to, ka secinājumu izdarīt nav iespējams (šajā tabulā atzīmēts ar vārdkoku «Nav secinājums»).

9 Pētnieciskās laboratorijās izstrādāti poligrāfi, kas reģistrē pat līdz 20 parametriem, tomēr tie parasti netiek lietoti ekspertu praksē. Ilggadīgā ekspertīžu praksē atzīts, ka ar standarta kanāliem – elpošanas ritmu, asinsspiediena / pulsa izmaiņām un ādas galvanisko reakciju fiksāciju ir pietiekami, lai kvalificēts eksperts izdarītu secinājumus ar augstu ticamību (par šās pārbaudes ticamību un validitāti sk. 1.7. nodaļā).

10 Ja poligrāfs nav datorizēts, reģistrēto datu pieraksts tiek veikts uz kustīgas milimetru papīra virsmas, kas slīd ar nemainīgu ātrumu 2,5 cm (1 colla) 5 sekundēs.

11 Citu firmu, piemēram, Krievijā ražotajos poligrāfa modeļos var būt lietoti citādi sensori šo pašu kanālu reģistrācijai, piemēram, elpošanas reģistrācijai – tenzometrisks vai optiskais elektronisks sensors, sirdsdarbības reģistrācijai – fotopletizmogrāfisks sensors.

atsevišķā failā.

Abi sensori elpošanas ritma fiksēšanai sastāv no gofrētas elastīgas caurulītes, kura ar ķēdītes palīdzību tiek piestiprināta uz pārbaudāmā krūtīm un vēdera. Elpojot tiek izmainīts caurulītes izstiepums un līdz ar to gaisa blīvums tajā. Sensors ādas elektrogalvaniskās reakcijas fiksēšanai sastāv no divām nelielām niķelētām metāla plāksnītēm, kuras tiek piestiprinātas pie pārbaudāmā kreisās rokas radītājpirksta un zeltneša pirmās falangas.¹² Uz šīm plāksnītēm tiek pievadīts ļoti neliels, nejūtams spriegums, fiksējot elektrogalvanisko pretestību. Sensors asinsspiediena un pulsa fiksēšanai ir standarta manšete, kas neatšķirās no atbilstīgas medicīnā lietotas ierīces.

Īpaši jāuzsver, ka reģistrētos fizioloģisko reakciju datus nav iespējams rediģēt un jebkādi izmainīt. Tas nozīmē, ka viltot ekspertīzē pētāmos datus nav iespējams.

Vairākkārt poligrāfa ekspertīzes gaita fiksēta arī videoierakstā, kuru nodrošināja policijas vai prokuratūras iestādes OTD, tajā skaitā arī ar slēpta videoieraksta metodi.¹³

Lielākoties poligrāfa pārbaudes veiktas Latvijas Policijas akadēmijas telpās, atsevišķos gadījumos citās dienesta telpās, tajā skaitā Ģenerālprokuratūras un rajonu policijas nodaļu telpās. Atbilstīgi metodiskajiem nosacījumiem, šī pārbaudes nekad netiek veiktas izmeklēšanas izolatora telpās.

Lielākajā daļā gadījumu šajās pārbaudēs autors pielieto standarta metodikas, kas izstrādātas ārvalstīs veiktu pētījumu gaitā, ilggadīgi aprobētas poligrāfa pārbaudžu praksē un detalizēti aprakstītas speciālajā literatūrā.¹⁴ Līdzšinējā Latvijas praksē lielākoties pielietota ZCT metodiku, taču ir veiktas pārbaudes arī pēc *MGQT*, *Peak of Tension Test*, *Clue Seeking Method*, kā arī *Guilty Complex Technique* metodikas.

Vairāk nekā desmit gadījumos autora praksē tūlīt pēc poligrāfa pārbaudes, kad eksperts veica pārbaudītās personas iztaujū (poligrāfa pārbaudes metodika paredz iztaujas veikšanu gan pirms pārbaudes, gan pēc tās), pārbaudāmā persona atzinās, ka ir melojusi.

Tomēr jānorāda, ka šāda personas atzīšanās iegūšana nav poligrāfa pārbaudes pamatuzdevums, turklāt tūlīt pēc pārbaudes pats eksperts vēl nemaz nezina, kāds secinājums tiks izdarīts galarezultātā, jo vēl nav pabeigta fiksēto datu izpēte.

Tas ir atšķirīgi no pieejas ASV (un vēl dažās valstīs, kur pilnībā pārņemta ASV

12 Saskaņā ar neurofiziologu atziņām, elektrodermālie rādītāji parasti labāk izpaužas uz kreisās rokas, savukārt asinsspiediena fiksācijai ieteicams izmantot pretējo roku. Tomēr tieši šāds sensoru izvietojums nav kategoriska prasība.

Ja pārbaudāmajam plaukstā ir brūces, ekspertam personīgās drošības apsvērumu dēļ jāuzvelk cimdi.

13 Var piebilst, ka, piemēram, Izraēlā normatīvās reglamentācijas ierobežojumu dēļ videoieraksts poligrāfa pārbaudēs netiek pielietots, toties pārbaudes telpā ir ierīkots logs ar spoguļvirsmu iekšpusē, nodrošinot arī iespēju, ka otrs pieredzējis eksperts var no ārpuses vērot pārbaudi, ja to veic mazāk pieredzējis eksperts.

14 Piemēram, sk.:

Reid J.E., Inbau F.E. Truth and deception : The polygraph («Lie detector») technique. 2nd ed. – Baltimore, M.D.: The Williams & Wilkins Co, 1977. – 429 p. : il.

prakse), kur eksperts parasti nemaz neveic datu izpēti, bet tikai lieto programmatūru automatizētai datu apstrādei, tūlīt pēc pārbaudes izdrukājot tās aprēķināto rezultātu jau automatizēti sagatavota ziņojuma formā un uzrādot to pārbaudītajai personai – pats eksperts nemaz nešaubās par šo rezultātu pareizību, kaut arī nav tos pārbaudījis (*Fere libenter homines id quod volunt credunt*).¹⁵

Šāda pieeja dod iespēju ASV praktizējošiem ekspertiem iegūt personas atzišanos tūlīt pēc pārbaudes daudz biežāk.

Tomēr šāda ASV pieņemta prakse, saskaņā ar autora viedokli, ir pilnīgi nepieļaujama, jo tā ne nedod jebkādas garantijas veiktās pārbaudes rezultātu ticamībai,¹⁶ ja eksperts vispār pat neveic datu izpēti (sīkāk par to sk. 1.7. nodaļā). Jānorāda, ka ASV ir arī plaši izplatīti gadījumi, kad personas aktīvi protestē pret poligrāfa pārbaudēm vispār, tajā skaitā pat apvienojas īpašās cilvēktiesību aizsardzības organizācijās šajā nolūkā, kuras uzsver poligrāfa lietošanas nepietiekami augsto ticamību (plašāk par to sk. 1.3.1. nodaļā). Savukārt Latvijā vēl ne reizi nav bijis gadījums, kad kāda persona pēc poligrāfa pārbaudes būtu protestējusi pret to.

Latvijā veikto poligrāfa ekspertīžu galarezultātā sagatavotais eksperta atzinums lielākajā daļā gadījumi izmantots kā pierādījumu avots kriminālprocesā (tāpat arī ekspertīzē, kura tika veikta civillietā, izdarītie secinājumi tika izmantoti kā pierādījums civilprocesā), turklāt gan pirmās, gan otrās instances tiesā¹⁷ (plašāk par to sk. 4.2. nodaļā).

15 Lat.: Cilvēki labrāt notic tam, kam grib ticēt

16 Tāda programmatūra – *Polyscore* – ir arī Latvijā lietotajam poligrāfam, un autors pētījuma gaitā ir pārbaudījis tās darbības validitāti, pārliecinoties, ka uz to nevar paļauties.

17 Autors nevar sniegt detalizētu statistiku par visām poligrāfa ekspertīzēm attiecībā uz to galarezultātu izmantošanu pierādīšanā tiesā, jo ne visas krimināllietas, kurās veiktas šīs ekspertīzes, ir jau nonākušas līdz tiesai. Šīs ekspertīzes tiek veiktas sistemātiski, tāpēc statistiku par to rezultātu izmantošanu var veidot tikai par iepriekšēju laika periodu, nevis par patlaban izmeklējamām lietām. Tomēr neapšaubāmi, ka poligrāfa ekspertīzes rezultāti kā pierādījumi tiesā Latvijā izmantoti lielākajā daļā gadījumu. Tieši tāpēc arī pēdējos gados aizvien biežāk pat tiesas nosaka šo ekspertīzi tiesas izmeklēšanas gaitā (dažkārt pat tā ir vienīgā darbība, ko tiesa veic tiesas izmeklēšanā), tajā skaitā divas poligrāfa ekspertīzes apelācijas instancē skatītā krimināllietā noteikusi arī Latvijas Republikas Augstākā tiesa – arī kā vienīgo darbību tiesas izmeklēšanā.